

Een kwart eeuw paddestoelen karteren in Nederland: Het begin van een nieuw tijdperk

Aldert Gutter

Noorder Boerenvaart 36, 1601 SN Enkhuizen

Gutter, A. 2005. 25 years of mushroom mapping in the Netherlands: start of a new era. *Coolia* 48(3): 123-127.

An overview is given of 25 years of mapping of mushrooms in the Netherlands. Important results are the Checklist, Atlases, and the Red List of threatened mushrooms.

In maart 1980 werd in Wijster door haar huidige voorzitter en wetenschappelijke begeleider, Eef Arnolds, de Werkgroep Paddestoelenkartering Nederland (WPN) opgericht. De aanleiding was het vermoeden dat sommige soorten zeldzamer werden, terwijl het aan mogelijkheden ontbrak dat vermoeden te staven. Excursiegegevens waren tot dan toe namelijk nooit centraal bewaard. Onder de bezielende en coördinerende leiding van Lies Jansen (tot 1992) en Bernhard de Vries (van 1992 tot 2003) is sindsdien keihard gewerkt aan het invoeren van oude gegevens uit excursieboekjes en herbaria en zijn methoden ontwikkeld om op efficiënte wijze nieuwe gegevens te verzamelen. Voortaan konden we niet meer op excursie gaan, zonder dat de excursieleider er zorg voor droeg dat alle waarnemingen voorzien van vindplaatscoördinaten en ecocodes bij de centrale coördinator werden ingeleverd. Om dat werk te vergemakkelijken zagen diverse vormen van streeplijsten het licht. En van de hiervoor speciaal ontwikkelde karteerdershandleiding bestaat inmiddels al een derde uitgave (Gutter, 2003).

Dit alles bleef niet zonder resultaat: in 1984 kon al, dankzij het ontstane gegevensbestand, de 'Standaardlijst van Nederlandse Macrofungi' verschijnen en in 1989 de eerste, voorlopige, Rode Lijst (Arnolds, 1984, 1989). De groeiende stroom van nieuwe gegevens maakte in 1992 reeds een supplement op de eerste standaardlijst nodig. Hierin waren behalve veel herziene namen ook tal van nieuwe soorten te vinden. Voor serieuze paddestoelenzoekers werd deze standaardlijst een belangrijk stuk gereedschap, want behalve de soortnummers waren ook de ecologische gegevens en vaak belangrijke opmerkingen over bijzonderheden van het Nederlandse materiaal of onderscheidende kenmerken van verwisselbare soorten opgenomen. Menig mycoloog heeft de slecht gebonden boekjes tot losse pagina's uit elkaar zien vallen: zij werden het meest geraadpleegde werk in de kast! In 1995 kon deze eerste standaardlijst eindelijk worden vervangen door het ruim tweeënhalf maal zo zware (maar nu gelukkig goed gebonden!) en nog even onmisbare 'Overzicht van de paddestoelen in Nederland' (door sommigen ook wel 'Gele Bijbel' genoemd)! De dikte van dit boek maakte bovendien een aparte index en namenlijst noodzakelijk (Arnolds, Kuyper & Noordeloos, 1995, 1996).

Oude gegevens met nieuwe vergelijken geeft inzicht in veranderingen in de mycoflora. De belangrijkste publicatie die daaruit voortkwam is de tweede, officiële editie van de Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare paddestoelen in Nederland (Arnolds & Van Ommering, 1996). Anders dan in 1989 is deze lijst gebaseerd op een kwantitatieve analyse van alle beschikbare karteringsgegevens.

Een zorgvuldig opgebouwd gegevensbestand laat ook verspreiding zien in ruimte en tijd. Zo konden voor het eerst verspreidingskaartjes van soorten en soortgroepen worden vervaardigd, welke gemakkelijk konden worden vergeleken met kaartjes die bijvoorbeeld de depositie van vermestende en verzurende stoffen of het verspreidingspatroon van planten en bodemtypen in beeld brengen. Ook kon voor het eerst de periodiciteit (= verschijningsperiode over het jaar) van alle soorten in beeld worden gebracht. Een mijlpaal voor de paddestoelenkartering was de wijze waarop Marijke Nauta en Else Vellinga deze gegevens voor zo'n 400 soorten bijeenbrachten in de 'Atlas van Nederlandse Paddestoelen' (Nauta & Vellinga, 1995), welk werk ook voor natuurbeheerders een zinvolle handreiking werd. En een lijst achterin dit boek laat zien dat er in die eerste 15 jaar maar liefst 270 mensen en instanties een bijdrage aan de paddestoelenkartering hadden geleverd!

In 2000 werd als aanvulling op de informatie in het 'Overzicht' een tweedelige atlas gepubliceerd met verspreidingskaarten van alle inlandse soorten (Nederlandse Mycologische Vereniging, 2000).

Groeiende kennis leidt tot nog meer kennis. Koppeling van waarnemingen aan vindplaats en hun ecologische gegevens leidt tot inzicht in de soortspecifieke gebondenheid aan bepaalde milieus en habitattypen. Hierdoor kunnen sommige soorten worden aangewezen als indicatorsoorten, maar ook kan de waarde van bepaalde terreinen aan de hand van het voorkomen van paddestoelen (beter) worden ingeschat en kan deze kennis leiden tot een beschermde status en/of beheermaatregelen. Om aandacht te vragen voor de bijzondere terreinen, heeft Leo Jalink in 1999 het begrip 'kroonjuweel' ingevoerd: een zorgvuldige analyse van het karteringsbestand leverde maar liefst 200 paddestoelenrijke kilometerhokken op (Jalink, 1999)! Bovendien stimuleert het vinden van paddestoelen in bepaalde terreinen het bezoeken en inventariseren van andere, soortgelijke terreinen. Uitgebreide oecologische vergelijking van de Limburgse kalkgraslanden met kalkrijke duingraslanden is daarvan een voorbeeld. Veranderingen van terreinbeheer laten ook enorme verschuivingen in de mycoflora zien. Zo hebben de toename van (groot) dood hout in bossen en de 'houtsnippercultus' in tuinen en parken de laatste decennia een toename van veel houtbewoners en 'snipperpaddestoelen' laten zien. In de laatste groep zijn zelfs veel nieuwe soorten gesignaleerd, waarvan sommige zich bovendien explosief over het land verspreidden (zie ook het artikel van Arnolds & Van den Berg, elders in deze Coolia). Ten slotte worden dankzij de paddestoelenkartering door veranderende verspreidingspatronen ook processen zichtbaar, zoals bijvoorbeeld dat van het onder invloed van de opwarming naar het noorden oprukkende Plooiwieswaaier (*Plicaturopsis crispa*; eerste vondst bij Nijmegen in 1988; Arnolds & Van den Berg, 2001), een verschijnsel dat vraagt om een nieuwe analyse van de gegevens, teneinde meer van zulke warmteminnende soorten te ontdekken (in voorbereiding).

Dat de paddestoelenkartering heel veel heeft opgeleverd, moge nu duidelijk zijn. Maar de ontwikkelingen laten ook zien dat een nauwgezette voortzetting van het project dubbel en dwars gerechtvaardigd is. De toenemende kennis vergroot ons inzicht in ecologische processen, maar kan ook een bijdrage leveren aan nieuwe (Europese) richtlijnen om het milieu te beschermen. Een zinvolle bijdrage kan echter alleen bestaan als ons gegevensbestand voortdurend wordt geactualiseerd, omdat alleen daardoor de snelle veranderingen in het landschap en klimaat kunnen worden bijgehouden en voldoende onderbouwd in kaart gebracht. We prijzen ons dan ook gelukkig met een bestand van – inmiddels – 568 waarnemers, hoewel uit de data blijkt dat gemiddeld per jaar slechts zo'n 135 mensen daadwerkelijk gegevens aanleveren. Deze mensen zijn goed voor een slordige 60.000

nieuwe meldingen per jaar (daarbij zijn overigens nog niet de waarnemingen uit het meetnet ecologische monitoring (NEM) meegeteld, want die moeten nog aan het grote bestand worden toegevoegd!). Niettemin omvat de gegevensaanlevering grote hiaten. De kaartjes bij dit artikel laten zien dat sinds 2000 in een aantal provincies/regio's geen nieuwe gegevens verzameld zijn of althans niet aan de paddestoelenkartering doorgegeven. De wittehoekenjacht in de jaren '90 leverde weliswaar een schat aan nieuwe gegevens op, maar om mee te blijven tellen in de kennisvorming over onze biodiversiteit, kunnen we niet zonder actuele gegevens en roepen de nieuwe witte plekken luid om aandacht!

De paddestoelenkartering is dus volop in beweging. Ook organisatorisch. Zo zijn de streeplijsten grotendeels vervangen door een digitaal invoerprogramma (SPOT) en is de WPN in de jaren 90 uitgebreid met 13 districtscoördinatoren, die alle uit hun regio aangeleverde gegevens controleren en verwerken. Het gegevensbestand is in eigen beheer gekomen en wordt nu bijgehouden door Ad van den Berg, die ook alle analyses uitvoert. Daar houdt het niet bij op. Landelijke en Europese ontwikkelingen stellen eisen aan ons gegevensbestand. Er moet nu worden nagedacht over kwaliteitsborging en over een manier om de verwachtingsgraad van paddestoelen in kaart te brengen om te kunnen bepalen wanneer een terrein voldoende is onderzocht en om de foutopsporing te vergemakkelijken. Ook denken we na over manieren om onze gegevens online beschikbaar te maken zonder het gevaar van onjuiste interpretatie door derden (in het kader van de ontwikkeling van een Nationale Database Biodiversiteit). En verder wordt gewerkt aan een nieuwe SPOT-versie en nagedacht over de mogelijkheid van online invoeren van gegevens. Ten slotte is het hoog tijd voor een nieuwe aanvullende soortenlijst (er zijn sinds het verschijnen van het 'Overzicht' alweer vele nieuw soorten gevonden in ons land) en wellicht een herziening van de Rode Lijst.

Dit jaar zullen we in het kader van de Habitatrichtlijn de stuifzandgebieden centraal zetten en roepen we iedereen op deze herfst in die gebieden paddestoelen te gaan inventariseren (zie pag. 127 in deze Coolia). En om de paddestoelenkartering en haar werkwijze weer goed onder de aandacht van de veldmycologen te brengen, zullen we een landelijke karteringsdag op touw zetten. U hoort nog van ons!

Webstek

<http://www.paddestoelenkartering.nl>

Hier kan men ook provinciekaartjes downloaden, waarop de verspreidingsgegevens sinds 2000 op kilometerhokniveau zijn ingetekend. Dit helpt u de witte plekken in uw omgeving op te sporen. Wij hopen op een bijdrage van alle karteerders om de hiaten in de recente verspreiding van onze mycoflora op te vullen!

Literatuur

- Arnolds, E.J.M. 1984. Standaardlijst van Nederlandse Macrofungi. Coolia 26, supplement. Nederlandse Mycologische Vereniging.
- Arnolds, E.J.M. 1989. A preliminary Red Data list of macrofungi in the Netherlands. Persoonia 14: 77-125.
- Arnolds, E.J.M., Jansen, E., Keizer, P.J., Nauta, M., Veerkamp, M. & Vellinga, E. 1992. Standaardlijst van Nederlandse Macrofungi, supplement 2 (inclusief supplement 1). Biologisch Station, Wijster / Nederlandse Mycologische Vereniging / BIC, Utrecht / IBN, Wageningen.
- Arnolds, E.J.M., Kuyper, Th.W. & Noordeloos, M.E. (red.). 1995. Overzicht van de paddestoelen in Nederland. Nederlandse Mycologische Vereniging, Wijster.

Aantal meldingen per uurhok in de periode tot 2000.

- meer dan 500 meldingen
- 200-499 meldingen
- 100-199 meldingen

• 50-99 meldingen
 ; 10-49 meldingen
 V 1-9 meldingen

Aantal meldingen per uurhok in de periode vanaf 2000.

- Arnolds, E.J.M., Kuyper, Th.W. & Noordeloos, M.E. (red.). 1996. Overzicht van de paddestoelen in Nederland, supplement 1. Index. Nederlandse Mycologische Vereniging, Wijster.
- Arnolds, E.J.M., Kuyper, Th.W. & Noordeloos, M.E. (red.). 1996. Overzicht van de paddestoelen in Nederland, supplement 2. Namenlijst, Rode Lijst. Nederlandse Mycologische Vereniging, Wijster.
- Arnolds, E.J.M. & Van Ommering, G. 1996. Bedreigde en kwetsbare paddestoelen in Nederland. Toelichting op de Rode Lijst. Rapport IKC Natuurbeheer nr. 24.
- Arnolds, E.J.M. & van den Berg, A.P. 2001. Trends in de paddestoelenflora op basis van karteringsgegevens. *Coolia* 44(3): 139-152.
- Gutter, A. (red.). 2003. Handleiding Paddestoelenkartering Nederland. Geheel herziene derde uitgave. Nederlandse Mycologische Vereniging, Utrecht.
- Jalink, L.M. 1999. Op zoek naar de mycologische kroonjuwelen van Nederland I. De 200 meest waardevolle kilometerhokken. *Coolia* 42(3): 143-162.
- Nauta, M.M. & Vellinga, E.C. 1995. Atlas van Nederlandse Paddestoelen. A.A. Balkema, Rotterdam/Brookfield.
- Nederlandse Mycologische Vereniging. 2000. Verspreidingsatlas. Kaartenbijlage Overzicht van de Paddestoelen in Nederland deel 1 en 2. Nederlandse Mycologische Vereniging, Baarn.

PADDESTOELLEN ZOEKEN IN STUIFZANDEN

Oproep tot inventariseren

Mirjam Veerkamp¹ & Aldert Gutter²

¹ Pelikaanweg 54, 3985 RZ Werkhoven

² Noorder Boerenvaart 36, 1601 SN Enkhuizen

Veerkamp, M. & Gutter, A. 2005. Looking for mushrooms in drift-sand areas. An appeal for inventory. *Coolia* 48(3): 127-130.

De Werkgroep Paddestoelenkartering Nederland (WPN) wil dit jaar de NMV-leden en alle overige karteerders aanmoedigen één of meer excursies naar open stuifzandgebieden te maken om in de bosranden en op de met bomen of opslag begroeide ‘eilanden’ paddestoelen te karteren. Om die reden zullen in verschillende regio’s zowel regionale als landelijk aangekondigde excursies (zie excursieprogramma in de gele bijlage van deze *Coolia*) naar dit biotoop worden georganiseerd. Daarnaast hopen we dat inventarisaties in los verband of op individuele basis zullen plaatsvinden.

Waarom dit thema? Voor we hierop antwoorden, willen we eerst ingaan op enkele ervaringen van het afgelopen jaar. Zo gaf Bert Tolsma in het kader van een IVN-gidsencursus excursies en lezingen over paddestoelen. Natuurlijk kregen de deelnemers ook een folder over het paddestoelenmeetnet in hun handen gedrukt. Dat leverde verschillende tellers op en Mirjam zag zich genooddaakt voor deze mensen op zoek te gaan naar meetpunten op de Utrechtse Heuvelrug. Nu is het in de praktijk zo dat mycologen in Utrecht vooral op excursie gaan naar de kleigebieden. Vragen bij collega-mycologen naar groeiplaatsen van telsoorten van de Rode Lijst leverden dan ook weinig op. Dus ging zij zelf op zoek en stuifzanden leken een goede ingang. Nooit geweten dat op de Utrechtse stuifzanden zoveel bijzondere soorten stonden! In diverse stuifzanden stonden Pagemantels (*Cortinarius semisanguineus*), Tolzwammen (*Coltricia perennis*), Gele ridderzwammen